



1966'DAN 1967'YE...

■ Toplumdaki uyanışa ve düşünce hayatımızdaki gelişmeye karşı, patolojik ya da kurnaz çıkarıcı bazı tiplerin tepkileri hâlâ devam ediyor... Değerli öğretmenler görevden alınırken, Millî Eğitim Bakanlığı Kültür Müsteşarlığı bir yığın türedi ve zararlı yayını, yığın halinde ilkokullara kadar göndermekte, Devlet Tiyatrolarında provasına başlanmış oyunlar, kara listeye alındığı için repertuardan çıkarılmaktadır.

KÜLTÜREL DURUM

YANLIŞ HEVESLER VE UMUTLU YARIN

Değişen, hızla, başdöndürücü bir hızla değişen bir dünyanın göbeğine gelmiş oturmuşuz. Köşe bucakta katmış bir ülke değiliz ya, ister istemez biz de ayak uydurmuşuz dünyamızın gidişine, hızla, başdöndürücü bir hızla değişmekteyiz.

Bilmem bütün yurttaşlarımız farkında mı bu hızlı, akıl durdurucu gelişmelerin. Sanmam. Meselâ Varto o felâkete uğramasaydı, Varto'lular nereden bileceklerdi Türkiye'nin bugünkü durumunu? Hoş şimdi biliyorlar mı dersiniz? Neyse, bu ayrı konu!

Yaralı ve bölünmüş dünyamız gibi biz de iki ayrı yönde değişiyoruz. Birbirine tam karşıt iki yön. Biri, ileriye, aydınlığa, uğurluğa doğru. Atatürk'ün, 33 yıl önce, Cumhuriyetimizin onuncu yıldönümündeki ünlü söylevinde işaret etmiş olduğu yön. Öteki, geriye, karanlığa, ortacağa doğru, tekbirler ve ilâhilerle bir gidiş. Gene büyük önderin «İşte en büyük tehlike.» diye parmağını uzatarak işaret ettiği yön.

YANLIŞ HEVESLER

Onun için kolay olmuyor Türkiye'nin gerçeklerini, gidişinin gerçek yönünü isabetle izlemek. Ekonomi alanında da, eğitim alanında da, sanat ve kültür alanında da, hep aynı çelişmelerle karşılaşmaktayız. Biri ileriye, öteki geriye doğru olduğu için kazanımı belli olmayan kıyasıya yarışta yarışmaları izlemek için başımızı sağa sola çevirmekten şersemeye döndük adeta.

Her ülkede böyledir bu, ona şüphe yok. Tek düşünce, tek ide-

«Uzun zaman belli kalıplar içinde dondurulup, nefes alamaz hale getirilmiş olan düşünce hayatımız aydınlanmaya doğru sevinilecek bir hamle yapmaktadır.»

Yaşar Nabi NAYIR

«VARLIK» Dergisi Yöneticisi

böyle işlemlere kurban edilen öğretmenlerin sayısı otuzun üstündeymiş. Sanat ve fikir hayatımızın pek ünlü üç sanatçısı Mahmut Makal, Fakir Baykurt, Talip Apaydın, bakanlıkça öğretmenlik yada müfettişlik görevlerinden atılmışlardır.

Aynı bakanlık gelecek kuşaklara bugünkü edebiyatımız için ışık tutacak ve her kütüphanede mutlaka bulunması gereken otuz yıllık dergilerin abonelerini kesmiş, Talim ve Terbiye Kurulunun dergi ve kitapları denetleme yetkisini elinden alıp, Kültür müsteşarlığı emrinde bir komisyona vererek bir yığın türedi ve zararlı yayınları, dergileri yığın halinde ilkokullara kadar göndermiştir. Bakanlığın bunları öğrencilere okutması için verdiği kesin emre rağmen Atatürk'e söven bu çeşit aşağılık kitaplar vicdan sahibi bazı müdürlerce imha edilmiştir.

Bakanlığın yada onun içindeki bir hizbin kültür ve sanat hayatımıza karşı — delilleriyle tesbit edilmiş — bu açık ihaneti karşısında ve ona rağmen değerli dergiler ve kitapların sayısı geçen yıl azalmak şöyle dursun, tersine, artmıştır. Bu da açıkça gösterir ki, demokrasiyi bir yana iterek açıkça bir faşist ya da komünist rejim kurulmadıkça, bir ülkenin kültürel kalkınmasına karşı, para gücüyle, partizanca baskılar yoluyla, yükseltilmeye kalkışılacak barajların hiçbir

aldığı için repertuardan çıkarmak zorunda kalmışlardır:

İşte yeni sanatımız ve onun su götürmez başarıları karşısında iktidar partisinin ve onun işbaşına getirdiği, ya da baskısı altına aldığı resmi makamların davranı-

şı bu.

Bize ayrılmış olan ve yarısını tükettiğimiz dar yeri; bir istatistik cetveline veya kronoloji tablosuna çevirmemek için sanat ve kültür hayatımızın ancak geçen yıl içindeki havasını yansıtmakla yetinmek zorunda kaldığımızdan okurlarımızdan özür dileyerek (ve geçen yılın sanat ödülleri için 2 Ocak tarihli Milliyet'in 6. sayfasına bir göz atmasını rica ederek) yılın bazı sanat olaylarına kısaca göz atalım.

YAYIN REKORU

«Türkiye'de kitap yayını üzerine gözlemler» adını (1) taşıyan Mark Carroll'un Ford vakfı adına yayınlanmış kısa raporu iki gün önce elimize geçti. Kendisinin iki yıl önce Türkiye'de yaptığı incelemelerde görüşmüş olduğumuzu hatırlıyorum. Yazar bu raporunda Türkiye'de basılan kitap sayısının, 1964 yılında 5744 rakamıyla bir rekor kırdığını söyleyerek şu kıyaslamayı yapıyor: Bu rakam İsviçre, Polonya ve Romanya'nın aynı yıldaki yayınları sayısına eşit, İran'ın on katı, Amerika Birleşik Devletleri yayınlarının ise dörtte biri ölçüsündedir. (Bu rakamın onda birini çeviri eserler teşkil etmektedir.)

1957 istatistiklerine bir göz attım. O yıl ülkemizde 2630 ki-

yiz. Yalnız bu halka dönüş hareketinin sanata büsbütün dorsek çevirmemesini ve romancılarımızın arasında başlamış olan oyun yazma hevesini büsbütün körletmemesini dileyelim.

Sinemamız için de birkaç sözü çok görmezsiniz sanırım. En başta Sinematek çalışmalarını hayranlıkla anmamız gerek. Gerçek sinemanın ne olduğunu bu dernek tek başına giriştiği olumlu çalışmalarıyla aydınlarımıza — tabii kendi aboneleri çerçevesi içinde — göstermeye devam etti. Bilmiyoruz, bizim yerli film çevircilerimiz de tenezzül edip bu gösterilere katıldılar mı? Ve gelişen dünya sineması ile aramızda gitgide açılan uçurumun dehşetini gözleriyle görüp tesbit ettiler mi? Söylendiğine göre 233 film çevrilmiş geçen yıl ülkemizde. Şimdi bu rakamı bir de sinemanın büyük sanat merkezlerinin rakamlarıyla kıyaslırsak çıkaca sonuç karşısında şaşırıp kalırız. İşte size rakamlar: Bir yıl içinde Birleşik Devletler 188, İtalya 188, Rusya 113, Fransa 93, Batı Almanya 50 film çevirmiş.

Üç günde film tamamlayarak, senaryosuz film çevirmek ya da üç ayrı filmi tek sete sığdırmak gibi dünya rekorlarını kırdığı gibi bir alanda sanat açısından bu kadar yaya kalmamıza neden şaşmalı? Sanat ögesinin en son akla geldiği bir prodüksiyon yarıştı içinde filmciliğin sayıca değil de, nitelikçe gelişmesi elbet de söz konusu olamaz.

MÜZİK VE HALK

Müzik dünyamız canlılığını...

Yaralı ve bölünmüş dünyamız gibi biz de iki ayrı yönde değişiyoruz. Birbirine tam karşıt iki yön. Biri, ileriye, aydınlığa, uygarlığa doğru. Atatürk'ün, 33 yıl önce, Cumhuriyetimizin onuncu yıldönümündeki ünlü söylevinde işaret etmiş olduğu yön. Öteki, geriye, karanlığa, ortacağa doğru, tekbirler ve ilâhilerle bir gidiş. Gene büyük önderin «İşte en büyük tehlike.» diye parmağını uzatarak işaret ettiği yön.

YANLIŞ HEVESLER

Onun için kolay olmuyor Türkiyemizin gerçeklerini, gidişinin gerçek yönünü isabetle izlemek. Ekonomi alanında da, eğitim alanında da, sanat ve kültür alanında da, hep aynı çelişmelerle karşılaşılıyor. Biri ileriye, öteki geriye doğru olduğu için kazanımı belli olmayan kıyasıya yarışta yarışçılar izlemek için başımızı sağa sola çevirmekten sersemeye döndük adeta.

Her ülkede böyledir bu, ona şüphe yok. Tek düşünce, tek ideolojik çevresinde birleşme ancak totaliter, güdümlü rejimlerde görülen, ama hiç de hoş görülmiyen bir ortam. Binbir toplum ve politika akımının seller gibi akıp geçtiği dünyamızda bunların etkisinden büsbütün uzak bir Türkiye hayal etmek, onsekizinci, ondokuzuncu yüzyıllarda Osmanlı imparatorluğu halklarını bütün dış-etkilere kapamış ve felâketimizi hazırlamış olan o aşılmaz kültür gümrüğü duvarlarını yeni baştan ülkemizde yükseltmekle mümkün olur belki. Böylesine bir uyanıştan sonra o da olmaz ya, ne var ki hâlâ böyle bir ham hayâl pesinde koşan kişiler yayıyor aramızda. Her yerde çıkar, böyle patolojik yada kurnaz çıkarıcı tipler ama nedense böyleleri bizde kendilerini besliyerek üretecek, tehlikeli ilkelerini kültür ve sanat hayatımızda bir yasa haline getirmek hevesine kapılmış bir ortam buluyorlar, o yüzden de asla başarıya erişemeyecek metodlarını, kısa bir zaman için de olsa, sürdürmek fırsatını ele geçiriyorlar. Buyrun işte, nedir o Öğretmen Dernekleri Federasyonu ile Sendikasının karşısına çıkarılmak istenen sözüm ona milliyetçi öğretmen örgütleri

BİR MÜSTESARLIK

Nedir o Atatürkçü yüksek öğrenim gençliğinin tek örgütü olması gereken Öğrenci Federasyonunu yıkmak yada zorla ele geçirmek için herkesin zözü önünde çevrilen entrikalar ve bol keseden harcanan paralar, bu uğurda yurt ve dünya gerçeklerinden habersiz birtakım parti kademelerinin, bazı resmi makamları da baskı ile kendilerine âlet ederek giriştikleri vasa dışı, gülünç ve acıklı gayretler? Nedir o Atatürk'ün sözlerini tekrarladılar diye milliyetçi öğretmenleri sürüm sürüm süründüren, nedenleri bir sır gibi saklanarak kamu oyununa açılanmış sürmeler, bakanlık emrine almalarm?

Yalnız son Aralık ayı içinde

ından denetimli oldukları. Aynı bakanlık gelecek kuşaklara bugünkü edebiyatımız için ışık tutacak ve her kütüphanede mutlaka bulunması gereken otuz yıllık dergilerin abonelerini kesmiş, Talim ve Terbiye Kurulunun dergi ve kitapları denetleme yetkisini elinden alıp, Kültür müsteşarlığı emrinde bir komisyona vererek bir yığın tıredid ve zararlı yayınları, dergileri yığın halinde ilkokullara kadar göndermiştir. Bakanlığın bunları öğrencilere okutması için verdiği kesin emre rağmen Atatürk'e söven bu çeşit aşağılık kitaplar vicdan sahibi bazı müdürlerce imha edilmiştir.

Bakanlığın yada onun içindeki bir hizbin kültür ve sanat hayatımıza karşı — delilleriyle tesbit edilmiş — bu açık ihaneti karşısında ve ona rağmen değerli dergiler ve kitapların sayısı geçen yıl azalmak şöyle dursun, tersine, artmıştır. Bu da açıkça gösterir ki, demokrasiyi bir yana iterek açıkça bir faşist ya da komünist rejim kurulmadıkça, bir ülkenin kültürel kalkınmasına karşı, para gücüyle, partizanca baskılar yoluyla, yükseltilemeyecek kalkılacak barajların hiçbir değeri yoktur.

TDK... VE TIYATROLAR

Türk dilindeki okuzleşmeye doğru milliyetçi akımı durdurmak ve türkeci arapçanın egemenliği altında tutmak için bakanlıktan ve iktidar partisi çevrelerinden teşvik gören bir manevra da gözden kaçmıyor. Dilimizi yeniden bakan ağzlarından dökülen modası geçmiş koyu osmanlıcaya çevirmek için Türk Dil Kurumu'nu içinden fethetmek gayretleri bosa çıkınca bu sefer de Atatürk'ün bu kuruma bırakmış olduğu fonu öz türkeci düşmanı gerici bir akademiye devrederek, kaynağını kurutma yolu ile bu Kurumun ortadan kaldırma çabaları daha açık olarak ortaya çıkmıştır. Aslında Türk dilindeki millileşmeye doğru hızlı akım sadece bu kurumun çalışmaları sayesinde değil, yeni yazar kuşaklarının bu ülkeye gönülden bağlanmış olmaları yüzünden yürümektedir ve bu yürüyüşün başlangıcı da Demokrat Partinin 1950 de iktidara geldiği sıralarda anayasa dilini tekrar osmanlıcaya çevirmesi günlerine raslar.

Öz dile karşı bu düşmanlığın yanında şu biten 1966 yılı içinde Devlet Tiyatrolarıyla İstanbul Şehir Tiyatroları gene bu partizan çevrelerin baskıları yüzünden bir çıkmaza sokulmuştur. Muhsin Ertuğrul'un atılışından sonra Tiyatro Yazarları Derneği Şehir Tiyatroları sahnelerini boykot etti. Bu tiyatrolar şimdi ya sudan çevirileri ya da her sıkışıkça başvurduğu kırk yılın suyu çıkmış — Hisse-i Şayia gibi — vodvillerini kotarıp kotarıp halkın önüne koymaktadır. Muhsin Ertuğrul gibi elli yıllık sanat hayat ve haysiyetinin gereğini yerine getirerek direnmek imkânından yoksun olan Devlet Tiyatrosu yöneticileri ise, görevlerine devam edebilmek için gidise boyun eğmek, provasına başlanmış oyuncuları, sırf yazarı müsteşarın kara listesinde yer

sıtmakla yetinmek zorunda kaldığımızdan okurlarımızdan özür dileyerek (ve geçen yılın sanat ödülleri için 2 Ocak tarihli Milliyet'in 6. sayfasına bir göz atılmamasını rica ederek) yılın bazı sanat olaylarına kısaca göz atalım.

YAYIN REKORU

«Türkiye'de kitap yayını üzerine gözlemler» adını (1) taşıyan Mark Carroll'un Ford vakfı adına yayımlanmış kısa raporu iki gün önce elimize geçti. Kendisinin iki yıl önce Türkiye'de yaptığı incelemelerde görüşmüş olduğumuzu hatırlıyorum. Yazar bu raporunda Türkiye'de basılan kitap sayısının 1964 yılında 5744 rakamıyla bir rekor kırdığını söyleyerek şu kıyaslamayı yapıyor: Bu rakam İsviçre, Polonya ve Romanya'nın aynı yıldaki yayınları sayısına eşit, İran'ın on katı, Amerika Birleşik Devletleri yayımlarını ise dörtte biri ölçüsündedir. (Bu rakamın onda birini çeviri eserler teşkil etmektedir.)

1957 istatistiklerine bir göz attım. O yıl ülkemizde 2630 kitap yayımlanmış. Oysa ki beş yıl sonra 1962 de 4842, 1963 de 5426, 1964 te 5745, 1965 te 5442 ve 1966 da, yıl bitiminden bir hafta önce 5429 sayısına varılmıştır. Gerçekten büyük, övünülecek bir gelişmedir Bu. Bu gelişmeye 27 Mayıs devriminin yurdumuza getirdiği özgürlük havasına borçlu olduğumuza hiç şüphe yok.

Şu son yıllar içinde ilk defa olarak bilimsel eserler, sosyopolitik kitaplar, zaman zaman edebiyatı bile gölgede bırakan bir hızla serpilip güçlendi. Uzun zaman belli kalıplar içinde dondurulmuş, Atatürk'ün bazı düşünceleri ve direktiflerinin yayımlanmasını bile tehlikeli sayacak bir ortam içinde nefes alamaz hale getirilmiş düşünce hayatımızın aydınlanmaya doğru yaptığı hamlelerin sevinilecek bir belirtisi oldu. Ama edebiyatın böyle gölgede kalması son bir iki yıldır okurların isteklerine ayak uyduramadıkları için ellerinde birikmiş eserleri yayımlamak imkânından yoksun kalan edebiyatçılarımızın bu durumdan yayınevlerimizi suçlamalarına yol açtı (2). Her iki tarafın da kendi açılarından haklı göründükleri bu dâvada bizce asıl sorumlu, günümüzün ortamında memleketimizde sosyal ve politik konuların hayâle davanan (fiction) eserleri gölgede bırakacak bir önem kazanmış olmasıdır. Bunun da yarar ya da zarar yönü uzun uzun tartışılabilir.

TIYATRO VE SINEMA

Bu yıl içinde özel sektör tiyatrolarında geniş seyirci yağınlarını çekip uzun süre kapalı gişe oynatabilmek için şarkılı ibret oyunları ile müzikli hafif komideler ve sulandırılmış toplum hicivleri en geniş yeri alarak sanat-gelir çatışmasında teraziye gene gelirden yana eğdi biraz. Ama henüz biz halkı tiyatroya alıştırmak döneminde-

— tabii kendi aboneleri çerçevesi içinde — göstermeye deva etti. Bilmiyoruz, bizim ye; film çeviricilerimiz de tennez edip bu gösterilere katıldımı? Ve gelişen dünya sinema ile aramızda gittide açılan uçrumun dehşetini gözleriyle görüp tesbit ettiler mi? Söylençine göre 233 film çevrilmiş geçen yıl ülkemizde. Şimdi bu rakamı bir de sinemamız büyük sanat merkezlerinin rakamlarıyla kıyaslırsak çıkaca sonuç kısmında şaşırıp kalırız. İşte şu rakamlar: Bir yıl içinde Birleşik Devletler 188, İtalya 18 Rusya 113, Fransa 93, Batı Almanya 50 film çevirmiştir.

Üç günde film tamamlayarak senaryosuz film çevirmek ya da üç ayrı filmi tek sete sığdırmak gibi dünya rekorlarını kırdığımız bir alanda sanat açısından bu kadar yaya kalmamıza neden şaşmalı? Sanat ögesini en son akla geldiği bir prodüksiyon yarışında içinde filmciliğin sayıca değil de, niteliğe gelişmesi elbet de söz konusu olamaz

MÜZİK VE HALK

Müzik dünyamız canlılığın sürdürdü bu yıl da. Büyük şehirlerimizde bir hayli ünlü yabancı orkestra ve solist dinledik. Devlet Filarmoni Orkestramız da yurt dışında başarılı konserler verdi. Solistlerimizin, dışarıda yüzümüzü ak eden eserleri, bu arada İdil Biret'in yıl sonunda Unesco adına Paris'te verdiği konserde — en ünlü eleştirmecilerin kendisini günümüze sayılı bir iki dehasından biri ilan ettikleri — başarısı göğsümüzü övünce kabarttı.

Hafif müzik kolunda da, ister batı müziğine yaklaşmaya çalışsın alaturka alanında, ister alaturka ve halk melodilerinden yararlanarak yapılan hafif Batı müziği aranjmanlarında gösterilen başarı ve bunların halkta tutulması öteden beri bizde sürüp giden alaturka - alafanga ayrılığının en kestirme yoldan yumuşatılarak eritilmesi yönünde atılmış adımlar olarak değerlendirilmelidir.

1966 da sanat ve kültür hayatımızı toplu bir halde yansıtmak bakımından — yer darlığından — çok eksik, çok sathi kalmış bir bilanço bu. Gereksiz yere, kendi elimizle yarattığımız olumsuz yanlarını belirtmekten kendimizi alamıyoruz ya, bir de bundan yirmi yıl, on yıl, hattâ beş yıl öncesiyle kıyaslayınca ne kadar ileri bir asamaya varmış olduğumuz kendiliğinden ortaya çıkıyor. Neylersiniz ki, gönül gene de olanla yetinmiyor, bu olumlu gidişi kösteklemek yerine desteklemek için gerekli tedbirler alınmış olsaydı şimdi ne kadar daha ilerde olacağımızı düşünmek ve buna üzmekten kendini alamıyor. Umalım ki, 1967 bize daha doyurucu, daha sevindirici, günlümüzce bir gelişme getirsin.

(1) «Observations on Book Publishing in Turkey». A Report for the Ford Foundation, Mark Carroll, 1966.

(2) Bu konuda Varlık Yıllığı 1967 21 yazarın katıldığı bir açık oturumun ilgi çekici zaibatlarını yayınladı.